

‘Maar dus ik denk dat...’ Een kwalitatieve studie van het gebruik van *dus* en *maar* door Franstalige leerders van het Nederlands

Julien Perrez, Facultés universitaires Saint-Louis & Université catholique de Louvain

1. INLEIDING

Connectieven zijn talige uitdrukkingen zoals *dus*, *maar*, *omdat*, *want*, *echter* die coherentierelaties expliciet maken. Dit betekent meer bepaald dat ze twee tekstsegmenten met elkaar verbinden en dat ze aangeven hoe deze segmenten verwerkt en geïntegreerd moeten worden. Deze uitdrukkingen geven over het algemeen fijne taalnuances weer en hun verwerving door vreemdetalige leerders ligt daardoor meestal niet voor de hand (zie ter illustratie Goldman & Murray, 1992; Granger & Petch-Tyson, 1996).

In dit artikel wordt verslag gedaan van een kwalitatieve studie van het gebruik van *dus* en *maar*. Deze studie sluit aan bij eerdere kwantitatieve onderzoeken waaruit is gebleken dat Franstalige leerders van het Nederlands de neiging hebben causale en contrastieve connectieven over te gebruiken. De resultaten van deze aanvankelijke onderzoeken worden als experimentele achtergrond in het eerste deel van dit artikel gepresenteerd, waarna de kwalitatieve analyses van het gebruik van *dus* en *maar* aan bod komen.

2. EXPERIMENTELE ACHTERGROND

In een kwantitatieve studie van het gebruik van causale en contrastieve connectieven door Franstalige leerders van het Nederlands (cf. Perrez, 2006, hoofdstuk 6) werd aan de ene kant vastgesteld dat Franstalige leerders de neiging hebben frequente connectieven over te gebruiken en aan de andere kant dat ze minder frequente, specifiekere connectieven ondergebruiken. Beide tendensen worden door Tabel 1 geïllustreerd. Het blijkt dat connectieven zoals *omdat*, *want* en in mindere mate *dus* wat de causale connectieven betreft en *maar*, *maar toch* en *zelfs als* wat de contrastieve connectieven

betreft frequenter voorkomen in de opstellen van de leeders dan in de opstellen van de moedertaalsprekers, terwijl connectieven zoals *doordat*, *daardoor*, *aangezien*, *echter*, *hoewel*, *terwijl* net de omgekeerde tendens vertonen.

TABEL 1
Het gebruik van causale en contrastieve connectieven
door de leeders en de moedertaalsprekers

Connectief	LCN ¹		CNN ²	
	Treffers	/10.000 woorden	Treffers	/10.000 woorden
<i>Omdat</i>	1096	34,04	51	9,75
<i>Want</i>	533	16,56	48	9,18
<i>Dus</i>	975	30,28	131	25,04
<i>Doordat</i>	8	0,25	19	3,63
<i>Daardoor</i>	40	1,24	21	4,01
<i>Aangezien</i>	40	1,30	18	3,44
<i>Maar</i>	3039 ³	94,39	242	46,26
<i>Maar toch</i>	117 ⁴	3,63	4	0,76
<i>Zelfs als</i>	39	1,21	0	0
<i>Echter</i>	41	1,27	59	11,28
<i>Hoewel</i>	45	1,40	19	3,63
<i>Terwijl</i>	61 ⁵	1,89	22	4,21

¹ Het Leeder corpus Nederlands (LCN) is een corpus argumentatieve opstellen geschreven door Franstalige leeders van het Nederlands in hun VT. Het telt iets meer dan 320.000 woorden.

² Het Corpus Nederlands door Nederlandstaligen (CNN) is een corpus argumentatieve opstellen geschreven door moedertaalsprekers van het Nederlands (Vlamingen). Het telt ongeveer 52.000 woorden.

³ De verschillende gebruikswijzen van *maar* respectievelijk als voegwoord en als modaal partikel werden in een eerste fase geanalyseerd en van elkaar onderscheiden. De in deze tabel opgenomen frequentie van *maar* betreft uitsluitend zijn gebruikswijzen als voegwoord. Wie meer wil weten over de manier waarop de verschillende gebruikswijzen van *maar* werden gededesambiguerd, wordt naar Perrez (2006, sectie 4.8) verwezen.

⁴ Gezien de hoge frequentie van de combinatie van *maar* en *toch* (alle gevallen waarbij *toch* in een door *maar* ingeleid segment voorkwam zijn meegerekend) hebben we het als een apart connectief gerekend. Het aantal *maar* en *toch* die als *maar toch* zijn gerekend zijn tegelijk afgetrokken van het aantal *maar* en *toch* die in isolatie worden gebruikt.

⁵ Het gebruik van *terwijl* als contrastief connectief werd in een eerste fase van de analyse onderscheiden van zijn gebruik als temporeel connectief. Wie meer wil weten over de manier waarop deze desambiguerfase verlopen is, wordt naar Perrez (2006, sectie 4.8) verwezen.

Daarnaast hebben verdere corpusanalyses aangetoond dat deze tendensen tot over- en ondergebruik van causale connectieven positief evolueren met het niveau van de studenten: naarmate de leerdere vaardiger worden in hun vreemde taal, maken ze steeds meer gebruik van de andere mogelijkheden om causaliteit expliciet te maken. Tabel 2 illustreert deze observatie. Terwijl het aantal *omdat* en *want* afneemt, neemt het aantal *aangezien* en (in mindere mate) *doordat* toe. Deze tendens werd eveneens geobserveerd voor contrastieve connectieven. Het gebruik van *maar* neemt namelijk met de studiejaar af, terwijl het gebruik van specifiekere connectieven zoals *echter*, *hoewel* of *terwijl* met de studiejaar juist toeneemt.

TABEL 2
*Het gebruik van causale en contrastieve connectieven
door leerdere van verschillende niveaus*

Connectief	LCN1 ⁶		LCN2		LCN3		CNN	
	Treffers	/10.000	Treffers	/10.000	Treffers	/10.000	Treffers	/10.000
<i>Omdat</i>	220	33,75	591	39,46	193	25,90	51	9,75
<i>Want</i>	163	25,01	217	14,49	115	15,43	48	9,18
<i>Doordat</i>	0	0	3	0,20	3	0,40	19	3,63
<i>Aangezien</i>	5	0,77	13	0,86	20	2,68	18	3,44
<i>Maar</i>	759	115,99	1504	100,41	500	67,10	242	46,26
<i>Echter</i>	2	0,31	14	0,93	19	2,55	59	11,28
<i>Hoewel</i>	3	0,46	18	1,2	12	1,61	19	3,63
<i>Terwijl</i>	16	2,45	14	0,93	27	3,62	22	4,21

Deze dubbele beweging in het gebruik van causale en contrastieve connectieven door Franstalige leerdere stemt overeen met de observatie van Kerr-Barnes (1998, p. 190) dat

basic patterns of acquisition are similar in that younger/less advanced subjects show greater use of high-frequency connectors while older/more advanced subjects show an expanded repertoire of connectors, together with increased differentiation of function, as well as signaling of more complex semantic and pragmatic relations. A correlate of the limited inventory of connectors used by younger/less advanced

⁶ De LCN1-, LCN2- en LCN3-corpora zijn onderdelen van het LCN die opstellen bevatten die respectievelijk door leerlingen uit het zesde jaar middelbaar onderwijs, eerstejaars en tweedejaars Germaanse talen werden geschreven.

subjects is the plurality of functional contexts associated with each connector, or, considered in relation to the adult/native-speaker model, the failure to mark certain relations effectively.

3. TRANSFER- EN INTRALINGUALE HYPOTHESE

In Perrez (2006) werd de hypothese geformuleerd dat dit overgebruik van connectieven op een paar uitzonderingen na (denk bijvoorbeeld aan het overgebruik van *zelfs als*, dat een letterlijke vertaling is van het Franse *même si* of aan het ondergebruik van *daardoor* en *doordat* die in het Frans geen directe equivalenten hebben) niet verklaard kon worden in termen van transfer uit de moedertaal van de leerders, maar eerder een verschijnsel was dat typerend was voor de tussentaal van de leerders, d.i. een intralinguaal verschijnsel (cf. Hiligsmann, 1997). Deze stelling werd onderbouwd door een crosslinguïstische analyse van de door de leerders overgebruikte connectieven in Nederlandstalige en Franstalige opstellen- en krantencorpora, waaruit bleek aan de ene kant dat connectieven zoals *omdat*, *want*, *dus* en *maar* en hun Franstalige equivalenten een vergelijkbare frequentie vertoonden in de krantencorpora, wat het idee tegenspreekt dat het Frans een connectieftaal zou zijn en dat dit de verklaring zou kunnen zijn waarom Franstalige leerders connectieven over het algemeen overgebruiken, en aan de andere kant dat deze connectieven veel minder vaak voorkomen in de opstellen die geschreven werden door Franstaligen in hun moedertaal dan in de opstellen die in het Nederlands geschreven werden door onze Franstalige leerders (zie Perrez, 2006 voor meer details hierover).

Steunend op het werk van Bestgen (1998) werd de stelling geformuleerd dat het overgebruik van frequente connectieven verklaard kon worden in termen van hun gebruik door de leerders als sporen van discoursesegmentatie. Connectieven die als spoor van discoursesegmentatie fungeren zijn volgens Bestgen (1998, p. 755) typerend voor de 'difficulties speakers encounter when they have to introduce a topic change in their discourse.' Dit houdt in dat de leerders moeite hebben met het leggen van coherentie tussen de discoursesegmenten, wat in het gebruik van een hoog aantal connectieven resulteert. Met andere woorden, de leerders zouden volgens dit stramien connectieven inlassen om zo te trachten een coherente brug te slaan tussen verschillende discoursesegmenten. Voorbeeld 1, waarin *maar* niet zozeer gebruikt wordt om een contrast uit te drukken, maar eerder als een soort attitudemarkeerder om de overgang naar een nieuw argument enige schijn van coherentie te geven, illustreert dit standpunt.

- (1) Ik ben nogal eens met dit artikel. Ik heb altijd gedacht dat de sigarette niet iets belangrijks in mijn leven. Ik ben sportief en ik heb nooit eens wens en roken. Ik vind ook dat de rokers een grotere kans om een longkanker te hebben. **Maar** we moeten vooral niet vergeten dat de luchtvervuiling ook gevaarlijk voor de inwoners van de steden is. **Maar** voor de rokers dat een ander probleem is. Ze denken dat ze zonder de sigarette niet kunnen leven en dat de sigarette voor hun zeer belangrijk is want dat staat hun toe zich te ontspannen. (LCN, niveau 1)

Dat het overgebruik van frequente connectieven gerelateerd kan worden aan een spoorgebruik van diezelfde connectieven door de leerders wordt eveneens ondersteund door nadere kwantitatieve corpusanalyses waaruit blijkt dat de leerders *dus* en *maar* vaak gebruiken aan het begin van een nieuwe zin (zie Tabel 3).

TABEL 3
Het gebruik van dus en maar aan het begin van de zin

Connectief	LCN		CNN	
	Treffers	/10.000 woorden	Treffers	/10.000 woorden
<i>Dus</i> (totaal)	975	30,28	131	25,04
<i>dus</i> (intern)	752	23,36	127	24,28
<i>Dus</i> (begin)	223	6,93	4	0,76
<i>Maar</i> (totaal)	3039	94,39	242	46,26
<i>maar</i> (intern)	1813	56,31	147	28,10
<i>Maar</i> (begin)	1226	38,08	95	18,16

Om deze intralinguale hypothese van spoorgebruik van connectieven door Franstalige leerders van het Nederlands verder te onderbouwen, werden kwalitatieve analyses uitgevoerd van het leerdergebruik van *dus* en *maar*. Deze analyses worden in wat volgt gepresenteerd.

4. KWALITATIEVE ANALYSES VAN *DUS* EN *MAAR*

4.1. METHODE

Dit onderzoek is gebaseerd op een kwalitatieve analyse van een aselechte steekproef van 100 *dus*-fragmenten en 100 *maar*-fragmenten (telkens

50 fragmenten uit het LCN en 50 fragmenten uit het CNN). Elk fragment werd volgens negen variabelen geanalyseerd, te weten de aard van de coherentierelatie, het type coherentierelatie, de modaliteit van de segmenten (feit, geconceptualiseerd feit, oordeel, handeling), de identiteit van de protagonist (spreker, 2de persoon, 3de persoon,...), de realisatie van de protagonist (impliciet, expliciet), de omvang van de segmenten (clause, meer dan 1 clause, NP,...), de vorm van de segmenten (declaratief, vraagzin, imperatief), de plaats van het connectief en de eventuele syntactische modificatie van het connectief. De fragmenten werden door twee beoordelaars geanalyseerd die na overleg tot volledige overeenstemming zijn gekomen.

Uit deze negen parameters zijn er twee van essentieel belang, namelijk de aard van de coherentierelatie tussen de segmenten en het specifieke type coherentierelatie. De coherentierelaties werden ofwel als additieve, ofwel als causale, ofwel als contrastieve ofwel als metadiscursieve relaties geëvalueerd (d.i. aard van de coherentierelatie). Additieve relaties worden in deze studie in overeenstemming met Pander Maat (1998) beschouwd als coherentierelaties, waaruit geen gemeenschappelijke eigenschap uit de segmenten afgeleid kan worden (zie hieronder). Metadiscursieve relaties zijn voor hun part relaties die tekstaspecten inhouden, die 'explicitly organize the discourse, engage the audience and signal the writer's attitude' (Hyland, 1998, p. 437).⁷

Toen de aard van de coherentierelatie bepaald werd, werd verder gekeken naar het specifieke soort relatie (d.i. type coherentierelatie). Het uitgangspunt hiervoor is de vaststelling dat causale (of metadiscursieve of contrastieve) relaties (en connectieven) op verschillende manieren causaal (of metadiscursief of contrastief) kunnen zijn.

4.1.1. Causale relaties

De analyse van de causale fragmenten werd in dit onderzoek gebaseerd op de taxonomie van Pander Maat en Degand (2001) die het concept van sprekerbetrokkenheid gebruiken om de verschillende types causale coherentierelaties in kaart te brengen. Met sprekerbetrokkenheid verwijzen ze naar 'the degree to which the present speaker is implicitly involved in the construal of the causal relation' (Pander Maat & Degand, 2001, p. 214). Ze onderscheiden zes soorten

⁷ De lezer wordt verwezen naar Perez (2006) voor een diepere beschrijving van metadiscursieve relaties.

causale relaties van elkaar die op hun sprekerbetrokkenheidsschaal als volgt gerangschikt worden (van minimale tot maximale graad van sprekerbetrokkenheid): niet-volitioneel causale relaties (zie voorbeeld 2), volitioneel causale relaties (zie voorbeeld 3), epistemisch causale relaties (zie voorbeeld 4), epistemisch niet-causale relaties (zie voorbeeld 5), conversationele relaties (type 1): een taalhandeling motiveren (zie voorbeeld 6), conversationele relaties (type 2): parafraseren en samenvatten (zie voorbeeld 7).⁸

- (2) Monday his train to Amsterdam arrived at another platform. He got on the train to The Hague.
- (3) The guests were boring. She left the party early.
- (4) It has rained continuously for two days. The tennis court will probably be unplayable.
- (5) His twin brother is very tall. He will probably be very tall too.
- (6) I want to pay you for your work. How long have you been cleaning?
- (7) Par contre, 38% des sondés (...) préfèrent que la situation actuelle reste inchangée, donc que le droit de vote reste réservé aux Belges.

Met deze theoretische beschrijving van causale coherentierelaties hangt het idee samen dat causale connectieven verschillende graden van sprekerbetrokkenheid coderen. Op die manier kunnen de semantische en pragmatische nuances die tussen nauw verbonden causale connectieven bestaan ook in termen van sprekerbetrokkenheid worden uitgelegd. Zo wijzen Pander Maat en Degand (2001) in hun corpusonderzoek bijvoorbeeld uit dat *daardoor* uitsluitend niet-volitionele causaliteit uitdrukt, terwijl *daarom* respectievelijk in volitioneel causale, epistemisch causale en epistemisch niet-causale contexten voorkomt en *dus* in alle contexten behalve in niet-volitionele causale contexten geschikt is. Op basis hiervan concluderen ze dat *dus* en *daardoor* respectievelijk de hoogste en de laagste graad van sprekerbetrokkenheid coderen, terwijl *daarom* een middenpositie inneemt.

4.1.2 Metadiscursieve relaties

Wat de analyse van metadiscursieve gebruikswijzen van *dus* en *maar* betreft, is op basis van de taxonomie van Hyland (1998) een onderscheid

⁸ Zie Perrez (2006) voor een uitgebreide discussie van de verschillende theoretische modellen van causale relaties en causaal connectiefgebruik.

gemaakt tussen zijn mogelijke gebruikswijzen als *'frame marker'*, *'code gloss'* of attitudemarkeerder. Een *'frame marker'* is een markeerder die het discourse structureert door o.a. tekstuele grenzen aan te geven (bv. *ten eerste, kortom,...*), een *'code gloss'* is een markeerder die een herformulering of een verklaring inleidt (bv. *met andere woorden,...*), terwijl attitudemarkeerders de attitude van de spreker uitdrukken ten opzichte van de propositionele inhoud van een uiting (bv. *jammer genoeg,...*) (cf. Hyland, 1998).

4.1.3 Contrastieve relaties

Wat de analyse van contrastieve coherentierelaties betreft, werd er in deze studie uitgegaan van de taxonomie van Pander Maat (1998). Om negatieve (d.i. contrastieve) coherentierelaties in kaart te brengen, maakt hij op basis van de taxonomie van Sanders, Spooren en Noordman (1992) een basisonderscheid tussen comparatieve en causale relaties. Comparatieve relaties onderscheiden zich van additieve relaties, doordat ze een gemeenschappelijke eigenschap (*'similarity statement'*) inhouden of impliceren, terwijl additieve relaties er geen inhouden. Volgens Pander Maat (1998) is het deze gemeenschappelijke eigenschap die het mogelijk maakt segmenten met elkaar te contrasteren. Hieruit vloeit voort dat de segmenten van een additieve relatie ongeschikt zijn om een contrast uit te drukken. Pander Maat illustreert dit onderscheid tussen additieve en comparatieve relaties aan de hand van de volgende voorbeelden:

- (8) The energy assumption of a refrigerator has decreased by 17% and a deep freezer uses 18% to 20% less electricity than ten years ago.
- (9) (The topic of this fragment is a Dutch corporation especially dealing in insurance.)
The turnover is about 24 billion guilders. In 1988 the profits increased from 75 million to 103 million guilders.

Uit voorbeeld 8 kan worden opgemaakt dat twee verschillende eenheden (koelkast vs. diepvries) door dezelfde eigenschap (energieverbruik) worden gekenmerkt. Deze gemeenschappelijke eigenschap is typerend voor comparatieve relaties. Zo'n interpretatie is daarentegen onmogelijk in voorbeeld 9, dat hierdoor als een additieve relatie moet worden bestempeld.

Negatief causale relaties (zie voorbeeld 10) zijn voor hun part relaties die een propositionele implicatie inhouden die uit een uit het eerste segment afgeleid

antecedent ('als een vrouw mooi is') en een uit het tweede segment afgeleid consequent ('zal ze trouwen') bestaat (Oversteegen, 1997). In negatief causale relaties wordt het consequent vervolgens genegeerd. Zulke relaties worden ook tegengesproken verwachtingen genoemd (Oversteegen, 1997; Lagerwerf, 1998).

- (10) Hoewel Greta Garbo de maatstaf werd genoemd van schoonheid, is zij nooit getrouwd geweest.⁹

4.2. HYPOTHESE

In het verlengde van onze hypothese dat Franstalige leerders van het Nederlands *dus* en *maar* als spoormarkeerder van discoursesegmentatie gebruiken, verwachten we dat *dus* en *maar* in de leerdersproducties respectievelijk vaker in niet-causale en niet-contrastieve contexten voorkomen dan in de producties van moedertaalsprekers van het Nederlands.

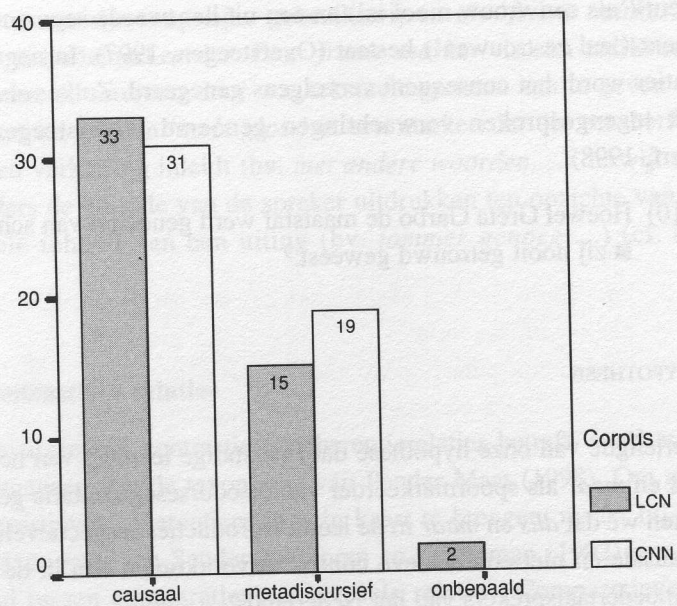
4.3. RESULTATEN

4.3.1. *Dus*-fragmenten

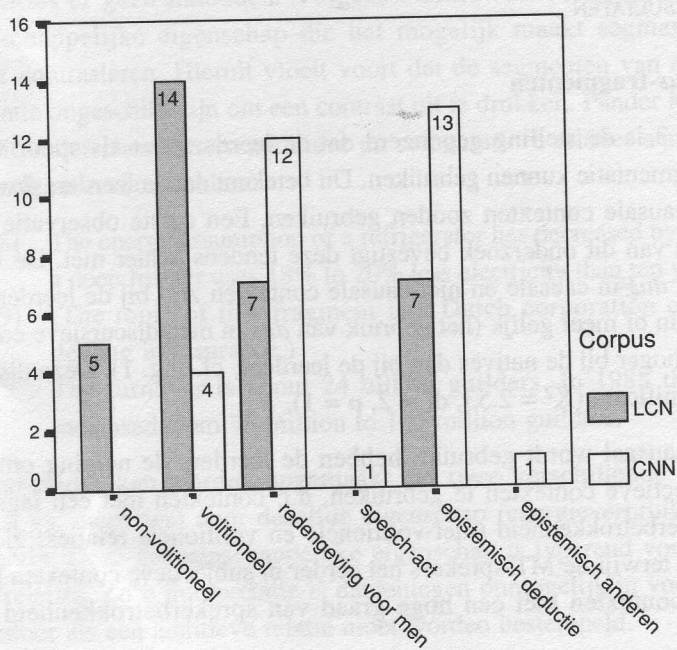
In Sectie 3 is de stelling geponeerd dat de leerders *dus* als spoor van discoursesegmentatie kunnen gebruiken. Dit betekent dat de leerders *dus* minder vaak in causale contexten zouden gebruiken. Een eerste observatie van de resultaten van dit onderzoek bevestigt deze tendens echter niet. De voorkomens van *dus* in causale en niet-causale contexten zijn bij de leerders en de natives min of meer gelijk (het gebruik van *dus* in metadiscursieve contexten ligt zelfs hoger bij de natives dan bij de leerders; cf. Fig. 1). Deze distributie is niet significant ($X^2 = 2.53$, $df = 2$, $p = 1$).

Als *dus* causaal wordt gebruikt, hebben de leerders de neiging om het in meer objectieve contexten te gebruiken, d.i. contexten met een lage graad van sprekerbetrokkenheid (niet-volitionele en volitionele relaties; zie voorbeeld 11), terwijl de MT-sprekers het eerder in subjectieve contexten gebruiken, d.i. contexten met een hoge graad van sprekerbetrokkenheid (zoals

⁹ Dit voorbeeld is overgenomen uit Lagerwerf (1998).

FIGUUR 1
Soorten coherenterelaties die door dus worden gemarkeerd

FIGUUR 2
Dus in causale contexten

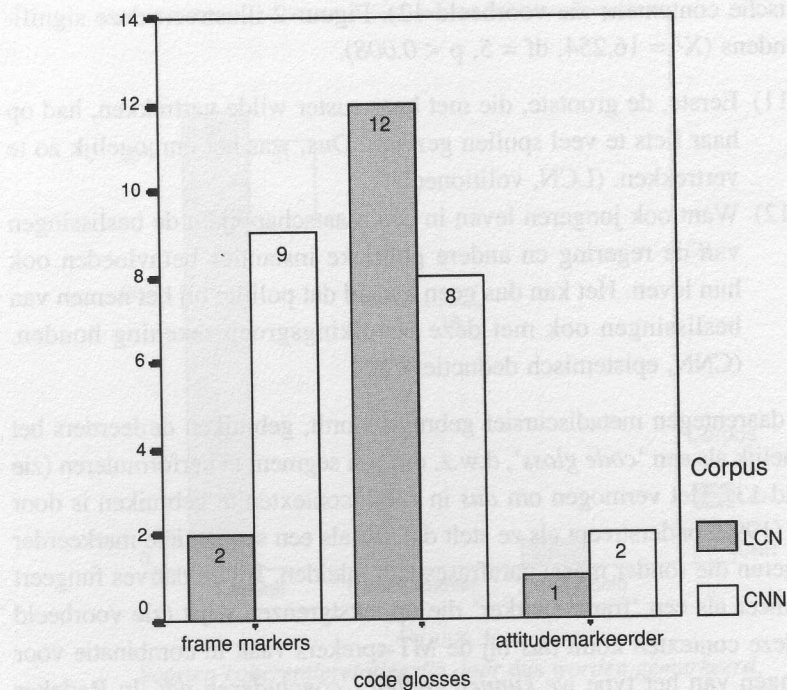
epistemische contexten; zie voorbeeld 12). Figuur 2 illustreert deze significante tendens ($X^2 = 16.254$, $df = 5$, $p < 0.008$).

- (11) Eerste, de grootste, die met haar zuster wilde vertrekken, had op haar fiets te veel spullen gezeten. Dus, was het onmogelijk zo te vertrekken. (LCN, volitioneel)
- (12) Want ook jongeren leven in een maatschappij en de beslissingen van de regering en andere politieke instanties beïnvloeden ook hun leven. Het kan dus geen kwaad dat politici bij het nemen van beslissingen ook met deze bevolkingsgroep rekening houden. (CNN, epistemisch deductief)

Als *dus* daarentegen metadiscursief gebruikt wordt, gebruiken de leerders het voornamelijk als een 'code gloss', d.w.z. om een segment te herformuleren (zie voorbeeld 13). Het vermogen om *dus* in zulke contexten te gebruiken is door Redeker (1992) onderstreept als ze stelt dat *dus* als een sequentiële markeerder kan fungeren die (onder meer) parafrases kan inleiden. Bij de natives fungeert het dan meer als een 'frame marker' die op tekstgrenzen wijst (zie voorbeeld 14). In deze contexten komt *dus* bij de MT-sprekers vaak in combinatie voor met uitingen van het type *we kunnen stellen / concluderen dat*. In Redeker (1992) wordt dit niet-causale gebruik van *dus* ook aangegeven. Ze stelt namelijk dat *dus* als een sequentiële transitie-markeerder kan fungeren die op het einde van een segment kan wijzen. De distributie van *dus* over zijn metadiscursieve contexten (zie Fig. 3) is niet-significant ($\chi^2 = 5.189$, $df = 2$, $p = 0.10$).

- (13) [...] En na de spelers die gelijk aan de staatsburgers zijn. Ziet u de vergelijking? Dus iedereen die in in de maatschappij is, bereikt een betere maatschappij en samenleving omdat we leven samen. (LCN, code gloss)
- (14) Een overheids campagne bijvoorbeeld zou al een stap in de goede richting kunnen zijn indien deze correct dialectgebruik promoot (d.i. het gebruik van dialecten in gepaste situaties). We kunnen dus concluderen dat ondanks de vervlakking en vervaging van dialecten jongeren nog veel belang hechten aan streekgebonden taalgebruik. (CNN, frame marker)

Een laatste observatie uit deze kwalitatieve analyse van het gebruik van *dus* is dat *dus* door de leerders significant vaker voorkomt aan het begin van een segment ($X^2 = 6,651$, $df = 2$, $p = 0.05$; zie Fig. 4). De natives maken daarentegen gebruik van al de plaatsingsmogelijkheden van het connectief. Dit bevestigt de corpusobservaties uit Sectie 3 (cf. Tabel 3).

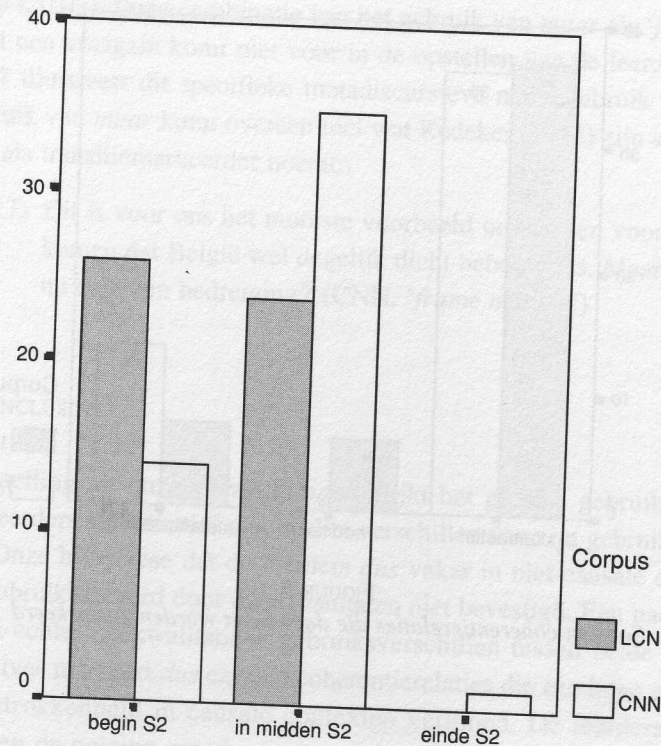
FIGUUR 3

Dus in metadiscursieve contexten

4.3.2. Maar-fragmenten

De resultaten van de vergelijking tussen het leerder- en het nativegebruik van *maar* tonen aan dat de leerders en de moedertaalsprekers een vergelijkbaar globaal gebruik van het connectief maken. Zoals blijkt uit Fig. 5, wordt *maar* in de meeste gevallen door beide groepen contrastief gebruikt. Als *maar* niet contrastief wordt gebruikt, dan geven de leerders de voorkeur aan een additief gebruik van het connectief, terwijl het bij de natives eerder als een metadiscursieve markeerder fungeert ($X^2 = 5,38$, $df = 2$, $p < 0,10$). Dat *maar* door de leerders even vaak contrastief wordt gebruikt als door de MT-sprekers, speelt echter niet in het voordeel van de spoorinterpretatie van het leerdergebruik van *maar*.

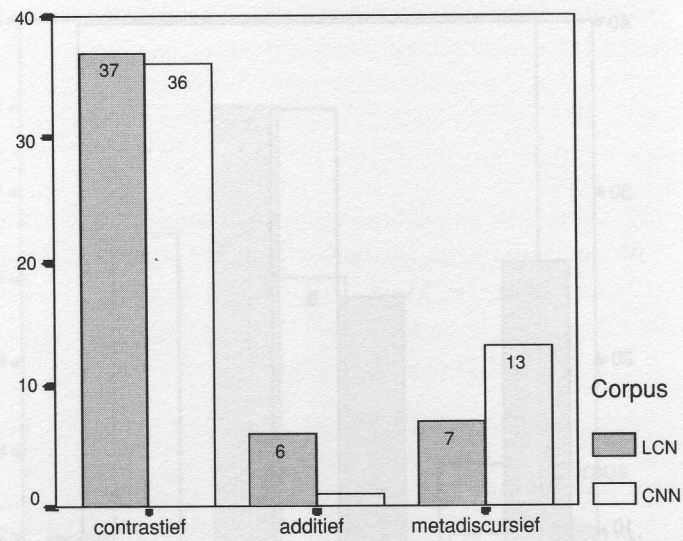
De verdere analyse van de contrastieve *maar*-fragmenten wijst erop dat de leerders *maar* even vaak in causale als in comparatieve contexten gebruiken, terwijl de natives de voorkeur geven aan comparatieve gebruikswijzen ($X^2 = 9,92$, $df = 4$, $p < 0,05$, zie Fig. 6 en de voorbeelden 15 en 16).

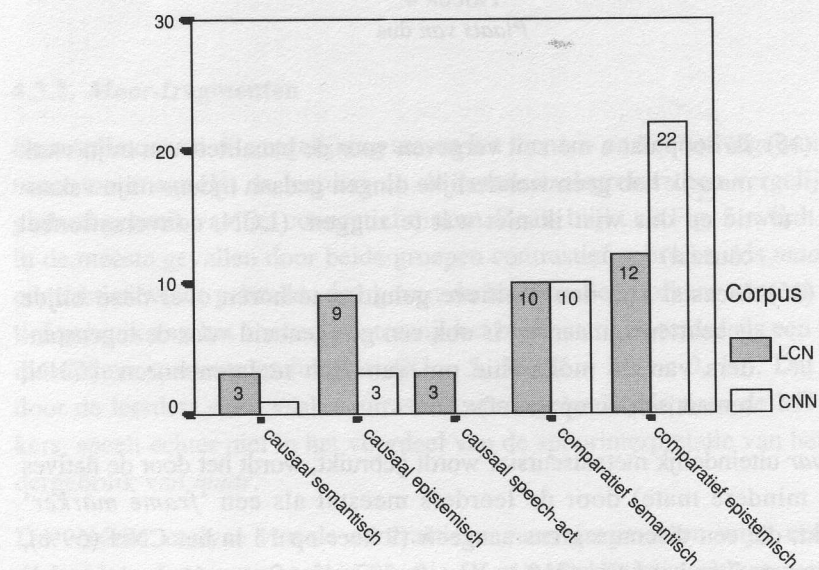
FIGUUR 4
Plaats van dus

- (15) Ik hoop dat u me zult vergeven voor de banaliteit van mijn werk maar ik heb geen wonderlijke dingen gedaan tijdens mijn vakantie en dus wist ik niet wat te zeggen. (LCN, conversationeel causaal)
- (16) Meestal zijn dan positieve geluiden te horen over deze blijde gebeurtenis, maar het is ook een gelegenheid voor de tegenstanders van de monarchie om van zich te laten horen. (CNN, semantisch comparatief)

Als *maar* uiteindelijk metadiscursief wordt gebruikt, wordt het door de natives en (in mindere mate) door de leerders meestal als een 'frame marker' gebruikt, die een discousegrens aangeeft (9 keer op 13 in het CNN (69%), en 5 keer op 7 in het LCN (71%); $X^2 = 0,597$, $df = 2$, $p = 1$). In de opstellen van de MT-sprekers gaat dit gebruik van *maar* als 'frame marker' in de meeste gevallen gepaard met een vraagzin (7 keer op 9 (77%); $X^2 = 5,80$,

FIGUUR 5
Soorten coherenterelaties die door *maar* worden gemarkeerd

FIGUUR 6
Maar in contrastieve contexten

df = 1, $p < 0.05$). Deze combinatie van het gebruik van *maar* als 'frame marker' met een vraagzin komt niet voor in de opstellen van de leerders. Voorbeeld 17 illustreert dit specifieke metadiscursieve nativegebruik van *maar*. Dit gebruik van *maar* komt overeen met wat Redeker (1992) zijn sequentiële gebruik als transitie-markeerder noemt.

- (17) Dit is voor ons het mooiste voorbeeld om tot een voorstelling te komen dat België wel degelijk dicht bebouwd is. Maar vormt dit nu echt een bedreiging? (CNN, 'frame marker')

4.4 CONCLUSIES

In tegenstelling tot onze verwachtingen blijkt het globale gebruik van *dus* door de leerders kwantitatief niet veel te verschillen van zijn gebruik door de natives. Onze hypothese dat de leerders *dus* vaker in niet-causale contexten zouden gebruiken, werd door onze resultaten niet bevestigd. Een nadere analyse wijst echter op kwalitatieve gebruiksverschillen tussen beide groepen. Bij de natives markeert *dus* causale coherentierelaties die een hoge graad van sprekerbetrokkenheid in causale contexten vertonen. De leerders hebben daarentegen de neiging om *dus* in meer objectieve contexten te gebruiken. Dit suggereert dat de leerders *dus* gebruiken in contexten waar andere connectieven zoals *daardoor* of *daarom* gangbaarder zouden zijn, wat de observatie van eentonig leerdergebruik van frequente connectieven ondersteunt (cf. Sectie 2). Als *dus* in metadiscursieve contexten voorkomt, geeft het bij de natives eerder tekstgrenzen aan, terwijl het bij de leerders eerder herformuleringen markeert. Net als voor *dus* wordt de spoormarkeerderinterpretatie van het leerdergebruik van *maar* ook niet ondersteund door onze resultaten. Hieruit blijkt namelijk dat *maar* door de leerders even vaak contrastief wordt gebruikt als door de natives. Specifiekere analyses onderstrepen dat de natives *maar* vaker in epistemisch comparatieve contexten gebruiken, en dat ze verder ook de neiging hebben om het als 'frame marker' te gebruiken in combinatie met een vraagzin.

5. DISCUSSIE

De combinatie van de kwantitatieve en kwalitatieve analyses die in dit artikel werden gepresenteerd maken het mogelijk om het gebruik van causale en

contrastieve connectieven door Franstalige leerders op een globale manier te beschouwen. Wat er uit dit leerdergebruik van connectieven onthouden moet worden, is dat Franstalige leerders van het Nederlands frequente causale en contrastieve connectieven overgebruiken. Dit overgebruik werd als een intralinguaal verschijnsel beschouwd dat in termen van sporen van discoursesegmentatie verklaard werd (Bestgen, 1998). Dit houdt in dat de overgebruikte connectieven als sporen fungeren van de moeilijkheden die de leerders ondervinden om hun discours op een coherente manier te organiseren.

De kwalitatieve analyses die in dit artikel werden gepresenteerd bevestigen deze hypothese van spoorgebruik van frequente connectieven echter niet. De resultaten wijzen namelijk uit dat de leerders en de moedertaalsprekers *dus* en *maar* in dezelfde mate causaal en contrastief gebruiken. Toch hebben onze analyses een aantal fijne nuances naar voren laten komen wat het gebruik van *dus* en *maar* respectievelijk door de leerders en de natives betreft. Deze verschillen illustreren dat het leren omgaan met connectieven en hun gebruikscontexten een langzaam proces is dat typerend is voor de zich ontwikkelende tussentaal van de leerders.

Deze resultaten laten ook zien dat de transitie tussen zinnen een begrip is waar vreemdetaallearners tamelijk veel moeite mee hebben. Verder onderzoek zou zich daarom moeten richten tot verdere kwalitatieve analyses van connectiefgebruik door Franstalige leerders van het Nederlands, maar globaler ook tot de verschillende technieken die de leerders hanteren om hun discours coherent te maken.

Literatuurlijst

- Bestgen, Y. (1998). 'Segmentation markers as trace and signal of discourse structure.' *Journal of Pragmatics*, 29: 753-763.
- Goldman, S. & Murray, J. (1992). 'Knowledge of connectors as cohesion devices in text: a comparative study of native-English and English-as-a-second-language speakers.' *Journal of Educational Psychology*, 84: 504-519.
- Granger, S. & Petch-Tyson, S. (1996). 'Connector usage in the English essay writing of native and non-native EFL speakers of English.' *World Englishes*, 15: 17-27.
- Hilgsmann, Ph. (1997). *Linguïstische aspecten en pedagogische implicaties van de tussentaal van Franstalige M.O.-leerders van het Nederlands*. Genève: Droz.
- Hyland, K. (1998). 'Persuasion and context: the pragmatics of academic metadiscourse.' *Journal of Pragmatics*, 30: 437-455.
- Kerr-Barnes, B. (1998). 'The acquisition of connectors in French L2 narrative discourse.' *Journal of French Language Studies*, 8: 189-208.

- Lagerwerf, L. (1998). *Causal Connectives Have Presuppositions: Effects on Coherence and Discourse Structure*. PhD thesis. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant.
- Oversteegen, E. (1997). 'On the pragmatic nature of causal and contrastive connectives.' *Discourse Processes*, 24: 51–85.
- Pander Maat, H. (1998). 'Classifying negative coherence relations on the basis of linguistic evidence.' *Journal of Pragmatics*, 30: 177–204.
- Pander Maat, H. & Degand, L. (2001). 'Scaling causal relations and connectives in terms of speaker involvement.' *Cognitive Linguistics*, 12: 211–245.
- Perrez, J. (2006). *Connectieven, Tekstbegrip en Vreemdetaalverwerving. Een studie van de impact van causale en contrastieve connectieven op het begrijpen van teksten in het Nederlands als vreemde taal*. Onuitgegeven proefschrift. Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain. <<http://edoc.bib.ucl.ac.be:81/ETDdb/collection/available/BelnUcetd-10092006-175935/>> [30 juni 2008].
- Redeker, G. (1992). "'Kleine woordjes" in spontaan taalgebruik – stoplapjes of signalen voor de lezer/luisteraar.' *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 43: 55–65.
- Sanders, T., Spooren, L. & Noordman, L. (1992). 'Toward a taxonomy of coherence relations.' *Discourse Processes*, 15: 1–35.